

Quodlibet

aneb Jak se komu co líbí

Čtení z uročíeske literatury (od jejích prapočátků do roku 1948)

Vybral a usporádal Ivan Wernisch

Druhé město

Quodlibet

aneb Jak se komu co líbí

Čtení z novočeské literatury (od jejích prvopočátků do roku 1948)

Vybral a uspořádal Ivan Wernisch

DRUHÉ MĚSTO
BRNO 2013

Střezme se, aby jistá duševní lenost anebo ještě horší zbabělost nás nezaslepila a neučinila úzkoprsými. Musíme si odvyknouti hned považovati každého za hlupáka neb docela nepřítele, kdo nepojímá krásu stejně jako my, kdo necítí krásu jako my, tu krásu, o jejímž výměru po celých 2400 let filosofové se neusnesli.

Jules Lemaître (citován Jaroslavem Vrchlickým v Lumíru 1894)

Ctíme toho víc, kdo udělal hlavní trefu (proti tomu, který ji neudělal)? Proč ctíme více spisovatele, který měl úspěch? Patrně spočívá to na myšlence, že měl úspěch, protože byl dobrý, ale je tomu naopak; je dobrý, protože měl úspěch.

Emanuel Tilsch (Lumír 1912)

Václav Melezínek

V matrice zapsán jako Václav Mylezínek

Narodil se 1743 v Chroustovicích u Vysokého Mýta, po 1800 už o něm není zmínka. Nejméně od 1770 perníkárský tovaryš ve Štěpánské čtvrti na pražském Novém Městě. Samouk, milovník českého divadla, k jehož oslavě vydával své příležitostné básně. — „Melezínek všechny šmahem přemrštěně chválí, neboť mu stačí, že herci mluví a hrají česky. Ostatně on sám psal také své básně jen z lásky vlastenský, že miluje Čechy všechny“ (J. Vondráček).

Dar nového roku 1792

Všem milým Panům Vlastencům a jazyka Českého Milovníkům

Opět znovu v novém roce
Přeji z upřímného srdce
Vlastencům stálého zdraví
Jakožto vlastenec pravý.

Hojné požehnání Boží,
Štěstí ať se všudy množí!
Nejen rok nastávající,
I mnohá léta budoucí,
Zvláště těm, kteří pracují,
O Češtinu starost mají!

Kdož neví o Procházkovi,
A kdo o Panu Tomsovi?
Jakť velikou péči mají,
Když mnohé knihy skládají!

Královskou korunovací,
Tu Pan Rulík s velkou prací
Pořádně v Češtině sepsal,
I také ji tisknouti dal.

Pan Pelcl kronyku Českou
Znovu píše v pravdě hezkou,
Čtete ji pilně, Čechové,
Najděteť v ní věci nové.

Nám milí Páni Thámové,
A praví čeští bratrové,
Ti jak pracovat začali,
Ještěť toho nenechali.

Co tu o Panu Dobrovském,
O tom hodném muži Českém,
Než že chvály zasluhuje,
Proto, že Čechy miluje.

Kramérius, muž přemilý,
O jazyk náš vždy bedlivý,
Za našich tě časů povstal,
Aby České noviny psal,
Chtěje učinit radost nám,
Robinsona překládá sám,
I mnohá psaní překládá,
Jichž z cizích zemí dostává.

Titot sou horlitelové,
Upřímní Páni Čechové.
I mimo ně jiní Páni
Jazyka Českého brání.

Pojďte Čechům moc dobrého
Z Učitele císařského,
Bude učit řeči České,
By nepřišla k zkáze mrzké.

Stydíte se za řeč naší?
Vždyť pak i otcové vaši
Byli také jen Čechové,
I též vaši pradědové.

Bývaliť slovutní muži,
Měli požehnání Boží,
Mívaliť se jistě hezky,
Předce mluvivali česky.

I učte se od sedláka,
Tak nazvaného Vaváka,
Jak vlast a Čechy miluje,
Svým spisem to vyjevuje.

O rozených tu nemluvím,
V pravdě upřímně je chválím.
Vážíť si jazyka svého,
Ne jako Češi — cizího.

Vy pak, moji nepřátelé,
Jenž hledíte zakrněle
A mých poklísek šetříte

A sami o svých nevíte,
Za svá nádra nahlédněte,
Jsteli bez vrásek, pomněte:
Sami metěte před svým domem,
Mých veršů nechte s pokojem!

V Praze, dne 1ho ledna, obětoval Václav Melezínek (1792)

Jan Nepomuk Jahoda

1744 Ústí nad Orlicí – 1824 Ústí nad Orlicí. Zpočátku soukeník, od 1779 ústecký regenschori a literární učitel (ovládal několik hudebních nástrojů, mezi jeho odchovance patřili M. J. Sychra, skladatel F. M. Pecháček, skladatel a houslový virtuos L. Jansa), byl zakládajícím členem Cecilské hudební jednoty. Je možná autorem lidové hry Selská rebellie, zachované v několika odlišných variantách, podle některých pamětníků však tuto hru sepsal jakýsi Kumpošt.

Vůdce pozdvižení:

Sedláci! chalupníci!
baráčníci! vejměníci!
nádeníci! řemesníci!
všichni poddáci!

Mocí naší vám všem nařizujeme,
pod vypálením prikazujeme:
z každého numeru jednoho muže,
neb to jinak bejt nemůže,
čtvrt hodinou postavte,
k selské vojně bez meškání dostavte.
Kdo se nechceš přidat k naší armádě,
hned máš okna, kamna na hromadě!
Domovní stavení zle zrunyrujem,
co by krejcar platilo, to všechno zplundrujem.
Škody naděláme co nejvíc;
nebo je nás pohromadě přes tisíc.
Až půjdeme po druhý a po třetí,
bude něco horšího slyšeti,
s kosama, vidlema půjdeme různě,
s podávkama, s kopáčema teprv bude hrůzno.
Pánům žádná milost, nic pardon,
třeba se proti nám postavil Laudon.
Dřív než voják pomyslí si nabit,

já ho můžu podávkama zabít.
Pagnetu a šavle nebojíme se nic,
vidle a podávky nadělají děr víc,
ba věru selskej kopáč lepší bude
nežli vojanskej kartáč.

Nynčky půjdem vždycky
na tři kanceláře,
na děkany, na faláře;
do vesnic na kolik stran se rozrazíme,
na města celou silou udeříme,
budeme sobě naše věci vymyhat;
necht je to čehý nebo hat.
To nám sedlákům ke škodě není,
potřebujem všickni ulevení.

(Selská rebellie. Podle opisu K. J. Erbena)

Závěrečný sbor:

Victoria! Victoria!
Již jdou z vojny sedláci,
Ty udatný vojáci.
Strach, kulky je zpátky žene,
Každý jde domů ke své ženě.
Přichází s celým ristuňkem,
Kverem, vostavkem, pavěrkem.
Již je konec patálie,
Pojedli vikuťalie,
Konec patálie.
Kořalku, pivo vypili,
Div že se o to nezbili.
Již je jejich vojně amen,
Následuje zlý examen,
Amen, amen, amen.

(Selská rebellie. Podle anonymního opisu z konce 19. století)

Jan Nepomuk Josef Rulík

1744 Žleby u Čáslavi – 1812 Praha. Studoval na pražské univerzitě filosofii a teologii, pak zpěvák a houslista v kostele sv. Štěpána, ředitel kůru v jezuitském kostele sv. Ignáce na Novém Městě v Praze, od 1774 zpěvák a houslista v chrámu sv. Víta. Po smrti M. V. Kramera redigoval Krameriusovy Vlastenské noviny, po-

máhal řídit Českou expedici. Hudební skladatel. Vydal: *Sláva a Výbornost Jazyka Českého* (1792), *O stavu sedlském* (1798), *Boženka, veselého Kubíčka manželka* (Vydaná ku poctivosti ušlechtilých děvčat českých, 1799), *Veselý Kubíček aneb v horách Kašperských zaklený dudák* (Historický příběh pro vyrazení myslí, 1799), *Učená Čechie* (I–III, 1807–1808), *Historická vypravování anebo Příběhy k užitečnému, poučenlivému a příjemnému vyrazení* (1808), *Vlastenský mladý rekruta* (divadelní hra, 1808) a mnoho dalšího (hlavně značný počet překladů pořizovaných z němčiny). — Psal také latinsky.

O Jelenu a Chrtu

Jednoho času vyjda jelen z lesa, spatřil dva chrtů, anit zajíce honí. Ten zajíc tak v běhu byl opatrný, že několikrát chrtům uběhl, a jednoho z nich tak velice tejlal, až ten chrt chybný skok udělal, a nohu zlámav, ležeti zůstal. Druhý předce jen za zajícem se hnál, a svého tovaryše v těžkostech nechal. To neštěstí chrta, kterýž se bolestí náramně svíjel, pohnulo k outřpnosti jelena, tak že k němu šel, a obětuje se k jeho službám, pravil mu, že ho do nejbližší vesnice donese, aby tu pomocí lékaře zase zhojen býti mohl. Ta dobromyslnost jelena zdála se poněkud chrtu býti nebezpečná, a počal se vymlouvati, a jemu za tu lásku děkovati. Že ale jelen ustavičně na svém stál, a na důkaz své ochotnosti hřbetem až k němu se sehnul; chrt tedy, vida tu jeho dobročinnost, jemu na záda se položil, a tak do vesnice nésti se dal. Na té cestě potkala je liška, kteráž s ousměškem k jelenu takto promluvila: Krásné zboží na zádech neseš, můj příteli! Já vím, kdyby ten chrt tebe měl v moci své, jako ty jej máš, jistě žeby se o lékaře nestaral, a sám by tě svými zuby léčil. Jelen počal sice slova ta maličko rozjímati, a mysliti, zdali chrtu dolů svrhnutí čili do vsi donesti má; že však byl velikomyslný, nedal choulostivosti místa, a tak ani lišky poslechnouti, ani svého slova zrušiti nechtěl, nýbrž takto jí odpověděl: Nepřísluší, abych nesplnil chrtu, co sem mu slíbil, proto žeby můj nepřítel byl. A mám za to, že má láska k dobrému přátelství budoucně ho pohne. Pakli ne, mám na tom dosti, že nepříteli dobře činím, a tím tobě i jiným zvířatům k dobročinnosti příklad dávám.

Naučení.

Povaha ctnostného a moudrého muže jest, že jak v srdci, tak i slovem mluví, a vždy se drží toho dobrého pravidla, že tak dobře přitele jakož i nepřitele milovati, jemu v po-

třebě spomoci a nic mu protivného nečiniti povinni jsme. Věc dobře známá jest, že slovo sladké rozmnožuje přátele a ukrocuje nepřátele, odkudž i nepříteli podvesti a oklamati není poctivost. Uč se, synu, jednomu každému dobře činiti, co si slíbil věrně splniti, a záští zastarati nedopouštěj, aby se snad v nenávisť neproměnilo. Urazillitě kdo, přehlídni, a zahanbíš jej; pykáli, že to učinil, odpusť, a velice ho sobě zavážeš. Urazillis sám koho, smířiti se nestyď; neboť hněv zdržeti, nepřítelům odpouštěti veliké myslí jest znamení. Především pravdomluvnosti pilen buď, nad lež a pochlebenství nic mrzutějšího není. Kdo pak vymejší, coby lhal a jiného oklamal, ošklivý jest.

(Sláva a Výbornost Jazyka Českého)

M. A. Kéladruh

Vlastně Josef František Hurdálek

1747 Náchod – 1833 Praha. Syn pláteníka, v Praze studoval filosofii a teologii, 1771 vysvěcen na kněze, poté se stal prefektem kněžského semináře v Hradci Králové, 1775 povolán do Vídně za prefekta Theresianeae, 1785–1790 rektor generálního semináře v Praze, 1815 jmenován litoměřickým biskupem, 1822 z důvodu stáří a nemoci na biskupský úřad rezignoval a odstěhoval se do Prahy. Vydal: *Mravné Vypravování a Povídky pro Malé i Dospělé* (1824) a další.

Vlk mezi vlky

Jistá vdova měla dvě dobře vychované děti. První se jmenoval *Václav* a druhý *Vojtěch*. Tento se učil řemenářství; onen ale, že byl slabší, dal se na krejčování.

Po vyučení musili oba do světa. Starostlivá matka ještě přísně a slzavýma očima jim přikazovala, aby Boha vždy před očima měli a se povždy dobře chovali. Zvláště měla *Vojtěcha* na srdci, protože velmi řezký (čerstvý) byl, o *Václava* starala se málo.

Po třech letech navrátil se *Vojtěch* domů, byl ještě to dobré, nezkažené dítě, a tudy útěcha své letité matky. I vypravoval jí, jak se mu dařilo, a co za poctivého, křesťanského mistra měl, jak pobožné a ctnostné jeho byly děti, ano i druží chasníci; i přál sobě po celé živobyťi u nich zůstatí.

Nyní těšili se také na *Václavovo* se navrácení. I přišel, a to za několik neděl po svém bratru — ale k největší bolesti matky své. Byl docela zdivočilý, zpurný a odbojný; cokoliv promluvil, bylo pohoršlivé; hleděl chlastu a hrání, a skrze celý den a týden se nemodlil, nechodil na kázání, ano i ještě jiné haněl a tupil, kdož do chrámu šli anebo doma svou pobožnost konali.

Nebylo divu, že *Václav* tak pokažený domů přišel. Byl zprvu u křesťanského mistra, kterýž pilně na něho dohlížel. Brzy ale druhí tovaryši ho pobízeli, aby nesesedl tak pořád doma jako stará baba, nýbrž aby se také s nimi někdy podíval do hospody a do jiných a jiných míst. *Václav* se dlouho nedal přemluvit; až pak předce od svého mistra z práce vystoupil a k svému neštěstí k jinému se dostal, který velmi zlovolné děti a několik z té míry nedbalých chasníků měl. To se *Václavovi* líbilo, neboť tu měl všecku svobodu a mohl dělati, čeho se mu chtělo. I stalo se tedy, že máje neustále zlé příklady před očima, brzo jich následoval, takže zponenáhla mezi vlky vlkem učiněn byl.

Chraň se, dítě, všemožně lidí zlých,
by tě nezavedli do tenat svých.

(Mravné Vypravování a Povídky
pro Malé i Dospělé)

Vavřinec Emanuel Amort

Narodil se před rokem 1748, zemřel před 1808. „Učitel u sv. Štěpána v Praze, řádný Spoluoud Císaře-Ruského svobod. Hospodářského Tovaryšstva v Petersburgu“, 1784 vyznamenán medailí Josefa II. Vydal: *Uvedení jak snadným a sprostým Spůsobem se Hedvábní Dílo konati má* (Z jistého a neomýlného, Dílem cizího, Dílem vlastního Zkoušení v řád popsáno..., 1783), *Devíti-denní Pobožnost k Divotvornému a Milostnému Obrazu Nejblahošlavenější Panny a Matky Marie od dobré Raddy v Senazzanu v Klášterním chrámě Poustevníkův Svatého Otce Augustýna* (Z Němckého do Čestiny přeložená...), *Pravidla Zdvorilosti, Opatrnosti a zachování Zdraví* (Mládeži obětovaná..., 1794), *Píseň na den narození J. C. M. Františka II.* (1794), *Píseň ke cti Vysoce Důstojného Pána Pána Josefa Rytíře z Florentýnu, království Českého Preláta, když po padesáti letech svého na kněžství posvěcení za Děkana starožitné kollegiální Kapitoly S. S. Petra a Pavla na Vyšehradě slavně installován byl...* (1799) a další.

Pravidla

1. Varujte se všelikého unavení, ustání, umdlení, pachtování, zvláště hned před jídlem neb po něm.
2. Po práci si odpočiňte, a nevěnně se obveselte. Však ale se rozumí, aby obveselení se stalo v určitým čase, zvláště s lidmi příjemnými a veselými v dobrém tovaryšstvu shledání. Nebo jako vůně z pižma jde, tak i z dobrého souseda něco dobrého pochází k bližnímu a sousedu jeho, a při něm zůstává. Z daleka se vystříhejte lidí nekázných, nestydatých a zlobivých. Nebezpečné se varujte zahálky; vždy něco užitečného pracujte: sice budete mít krev hustou; šťáva se zarazí, a síla vám ujde.

Ctnostnému vyrazení
Žádný na odpor není.
Kratochvíle a radost
Lékařství jest pro žalost.
Odpočinutí chová tělo
A mysl se živí z něho.
Zahálka jest počátek všeho zlého,
Najde konce vždy darebného.
Budeš pilně pracovati,
Nebude se ti stýskáti.
Práce kořen trpký mívá,
Ovoce však sladké bývá.

3. Při hře a vyrazení buďte prozíraví. Brzoli nemůžete nohu neb ruku zlámat! brzoli ne oko ztratit! brzoli ne o živobytí přijít!

Dřív jistě ránu nabudeš,
Než jí zhojíš, neb zdrav budeš.
Mnohý ze škod prozíravý
Bývá pozdě učiněný.
Světská radost
Plodí žalost.

4. Hleďte se procházeti na místech výslunných, taková procházka lepší jest nežli pod stavením a v stínu. Nemůželi ale vaše hlava slunce snesti, choďte v stínu pod zeleným stromovím, a ne pod střechem.
7. Spaní posíljuje člověka, vnitřní oudy těla obvlažuje, a k tomu napomáhá, aby každý k vykonání svých povinností schopný byl. Ve dne bdíti, a v noci pak spáti máte.

Noční sen jest toliko podle přirození; poledního ale spaní jakožto uhlavního nepřitele zdraví vyvarovati se hleďte.

Zřízený jest k práci den,
Odložte k noci svůj sen.
Budeteli v noci bdíti,
Nemůžete zdraví míti;
Nepřítel jest spaní denní,
Nad něj nic horšího není.
Jde z něho lenost, zimmnice,
Bolest hlavy, flus a více.

8. Po večeri dvě hodiny bděte, prvé než byste šli na odpočinutí; hleďte ale, abyste déle přes sedm hodin nespali, leč že byste dlouho na noc byli seděli.

Sedm hodin hleďte spáti,
Po těch musíte hned vstáti.

9. V posteli něco vejš hlavou ležte, tělo zrovna natáhněte, nelehejte na znak neb na hřbetě, nýbrž po pravém boku; karkulkou noční z tenkého plátna hlavu přikrejte, v nížby na vrchu byla díra, aby tudy páry od hlavy průchod míti mohly.

11. Vstávejte ráno, aby vás slunce nikdy v posteli nezaštíhlo.

Pamatujte vždycky na to,
Denní čas má v ustech zlato.

12. Majíce z lůžce vstáti, všechny oudy své protáhněte, tělo drobět dlaněmi rukou podrbte a třete, toužejí pak ruce a nohy; potom hlavu od předu k zadní straně nechty znenáhla podrbejte.

13. Když vstanete, se vši pilností hlavu, krk a nohy před ranním nastuzením dobře opatřte. Vlasy na hlavě bedlivě a zponenáhla přičešte spátkem od čela k týlu, as po čtyřicetkrát hřebem tahnouce. Pak očí, uší, chrápků, usta, jazyk, zuby i celou tvář studenou vodou umejte.

14. O spaní vám ještě toto oznámiti musím: kdyžby vás v noci nespání trápilo, tak že byste snu míti nemohli, ale z jedné strany na druhou se obraceli a přemítali: škodné vám nebude, abyste z lůžce vstali, a maličko znenáhla se projdouce, zase na lůžko se položili.

Nemůžeshi spát, vstaň z lůžce;
Lehni zas, to tě pomůže.

(Pravidla Zdvořilosti,
Opatrnosti a zachování Zdraví)

Karel Vojtěch Janta

Vlastně Karel František Josef Janta (též Jantha)

1752 Neplachovice u Opavy – 1806 Kokory u Přerova. Katolický kněz (vysvěcen 1779 v Olomouci), lokalista v Dolním Štěpánově u Olomouce, od 1805 farář v Kokorách.

* * *

Otázka.

Proč nám Bůh dal jeden jazyk a dvě uši?

Odpověď.

Proto: Že víc slyšet nežli mluvit sluší.

Mužský kříž

Vůbec naši muži ženy za kříž drzejí,
s radostí přec velkou na tom kříži visejí.

(Sebrání Básní a Zpěvů vydané
od Antonína Puchmajera, 1797)

Jaroslav Metlovic

Na Bohdala

Nevím, Bohdale můj, co psáváš tolíka holkám;
Vím, že žádná však ještě ti nepsala nic.

O Krásobyle

Slyším, žeťby si mne Krásobyla,
Tato stará babka, chtěla ráda vzíti.

Bohatáť jest! — kdožť jí toho může odepřítí?
Však tak stará — kdyby starší byla!

Na Strachotu

O mihi si centum linguae sint, oraue centum!
Vzdychá, když statkář Strachota k hostině jde.

(Sebrání Básní a Zpěvů
vydané od Antonína Puchmajera, 1795)

Josef Ignác Bajza

1754 nebo 1755 Predmier – 1836 Prešpurk. Evangelický kněz, farář dolnodubovský, potom kanovník v Prešpurku. Vydal: René Mladenca Prihodi a Skusenosti... (I–II, 1783 a 1785), Slovenské dvojnásobné Epigrammata Jednako-konco-hlasné, a zvuko-mírné (I–II, 1794), Veselé učinky a rečení k stráveňu trúchlivých hodín (1795), Příklady ze svatého písma starého a nového zákona v zlomkách (1820) a další. — „Spravil prvý pokus ľudovému jazyku nášmu v písme robiť nielen inštinktívne ústupky hláskoslovné, tvaroslovné a frazeologické, lež celkom povedomě do tlače uvádzať slovenčinu jako literárnu reč“ (J. Vlček). „Jeho velký pětšvázkový spis Kresťanského Katolíckého Náboženstva, ktoré ľudu svému vykládal a pre všeobecný prospech vydal Pjet díluv v Trnave 1789–96, je slovenčina slovom i písmom, hoci nedosledne zaviazla na pôl cesty; jazyk bible Kralickej vplýval ešte na celkové ustrojenie.“

Starímu lakomcovi

Všecki vlasi-s juž potratil, krome pjet, šest zeleních,
Juž ti zubi vše vihňili, okrem dvúch zahrzaveních.
Zle vidíš, oči-ť do tila kamsi vpádajú:
Piski-ť dolu letá, víc sá nezádvárajú.
Tešký slich máš; moch ti zaróstel uchá;
Sedá-ť na nos pre zamrzlé ruki bezpečne mucha.
Z ohiblěj chrbetnej kosti povstala ti pekná kosa,
Nohi tá ani po ceste najhladšejšej juž nenosá.
Smradem kašleš, dícháš, chrchreš, fučíš;
A dušu po kusi vyplvajíc chrčíš.
Však predce peníze i včil zbíráš, zhrňáš,
Hrabeš, ukládáš, pečetiš, zavíňáš.
Pre čo že juž blázen z hromadi nežiješ?
Tešce džuv, kolik lét si prežil, prežíješ.

Prirozenost a milost

Tmavý, jakž měsíce, jest prirozenosti
Blesk; jasnejšej, jakž slúnca, svíti milosti:
Bez slúnca bi měsíc nikedi nesvítil;
Bez mílosti-b lidský rozum vždí temný bil.

Obraz v zrcadle

Usmíváš sá ty? Usmívá sá tebe rovně
Tvůj obraz v zrcadle; a plače, jestli plačeš.
Kdiž drímeš, oči zadvírá s tebú; a híbe s tebú sá.
Mlúv ale, jak mnoho chceš; on bude vždicki mlčát.

Jekot, a zrcadlo

Níšť živého jekot v sebe, než jen hlas toliko má:
Žílo abi zrcadlo, hlas jemu jen chibuje.

Hrobný bezbožníka nápis

Zemrel: jako bi po smrti nemál žítí;
Žil: jako bi nikdi nemusil zemřítí.

(Slovenské dvojnásobné Epigrammata...)

J. A. N.

Vlastně Josef Novák

Narodil se asi 1759. — „Trvalo dlouho, než byl pisatel objeven v dvašedesátiletém Josefu Novákovi, učiteli z Brtnice, který píseň složil a zhotovil několik jejích opisů, jež pronikly jen do úzkého kruhu kněží a panských úředníků v okolí Brtnice a na sousedních panstvích. Jinak známost písně zůstávala omezena, protože Novák se obával pomsty vzbouřených sedláků“ (I. Pfaff).

Quodlibet ve Verších aneb Sedlská variace

Upřímně a s pravdou spokojené Napomenutí, od dobře smejšlejšího Vlastence, k upokojení lidu sedlského, při povstalém jich bludném domnění stran robot a desátků, jak k čtení, tak i spěvu, kdo umí a má pěknou Notu, sprostě a spořádaně

1. Poslechněte předce v hrobách,
 Co se v Moravě děje,
 Sám čert a s ním celé peklo
 Pořád se tomu směje:
 Když pošetilí sedláci
 Skrz roboty a desátky
 Chtěli dát své živobyť
 A bejt mučedníky.

2. Tisícího osmistého
 Dvacátého prvního
 Vlez zlej duch z jara v sedláky,
 Oni v vnuknutí jeho:
 Radili se dnem i nocí,
 Zvlášť když při pití byli,
 Co a jak by dělat měli,
 By ty věci přestaly.

3. Víno, pivo a kořalka
 Dodala jim rozumu
 Usnesli se mezi sebou
 Že zruší robotu:
 Hned své zdání skrze psaní
 Jiným oznamovali
 Své vyslance ves ode vsi
 S kurenty posílali.

4. Řkouc, my víme, že Císař Pán
 Je s vším vojskem ve Vlaších
 Pánů se kór nic nebojíme,
 Nebo nás je víc než jich:
 Žádnýho neposloucháme
 Necht' si co chtěou mluvějí,
 Jenom držíme dohromady,
 Nic s náma nespravějí.

9. Ach! nebozí bramboráři,
 Váš oumysl vám chybí
 Toto vaše sprotivení
 Přivede vás do brýndy.

10. Ty, co vás k tomu navedli,
 Mohou dostat odplatu,
 Necht' je kdo chce, bez rozdílu
 Můž přijít v ruce katu:
 Bude za to pověšený
 Mezi nebem a zemí,

To bude slavná památka
 Vašeho pozdvižení.

12. Již po druhý začali ste
 Skrze roboty zbouření,
 Po každý pak skrze vojsko
 Byli ste přemožený:
 Husaři a granadýři
 Nákej díl od Orelli
 Platili vám dostatečně
 Holima po prdeli.

13. Po třetí neprubírujte,
 To se kór nepodaří,
 Dejte co božího Bohu,
 Císařovo císaři:
 Proti prachu a volovu
 Vaše kůže je slabá,
 Trest smrti každej zaslouží,
 Kdo nectí Země Pána.

25. Když ste Grunty přijímali,
 Každě ste příslibili
 Všechny daně, služby konat,
 Které předci konali:
 Což vše v starých urbárech
 Psáno se vynachází,
 Kterí sliby nesplní,
 Tot' jsou cti prázdný lháři.

28. Vševědoucí Bůh bude též
 Trestat nezvedenost vaši,
 Neourodou, hladem, morem,
 Škodlivejma nečasy:
 Nemocí, pádem dobytka,
 Vojnou a nepřáteli,
 Spomenete jak vám bylo,
 Když tu byli Francouzi.

29. Ste hodně kamenovaní
 Od těch, co pol nemají,
 Vy chcete skrz svou bezbožnost
 Spůsobit všem hlad v zemi:
 Co se svých polí sklídíte,
 To sami zas schlastáte,
 O vojsko a lid chudobný
 Žádnou starost nemáte.

30. Kdyby vrchnostenská pole
Nezasetá zůstala,
Snad nevíte, že by z toho
Nouze povstat musela:
Kdyby pekař, pecnář, handlíř
Obilí kupovali,
Když by na panských špejcharích
Na prodej nic neměli.

31. Myslím, že i vám milo jest,
Když do města přijdete,
Chléb, žemličky a krucánky
U pekaře najdete:
Oni nejvíc to Obilí
Od vrchnosti kupují,
Štěkala by vaše držka
Na svátek i v neděli.

32. Dejte pozor byste pozdě
Toho nelitovali,
Kdyby se jednou stát mělo
A roboty přestaly.
Bude mnohdy pykat pozdě
Této své nemoudrosti,
Když sebe, ženu i děti
Přivede do ouzlosti.

(Podle opisu I. Pfaffa)

Tomáš Fryčaj

1759 Kelč – 1839 Obrany u Brna. Studoval v Brně teologii (vy-
svěcen 1778), kaplan v Bystřici pod Hostýnem, „vyhořel, byl ne-
mocen, trpěl melancholií“ (Lexikon české literatury), od 1789 do-
mácí kaplan ve Vídni, potom kaplan v Mistelbachu v Dolních
Rakousích, onemocněl souchotinami, odešel do Brna a stal se du-
chovním správcem v trestnici a guberniálním translátorem, od
1819 farář v Obranech. Vydal: *Kostelní písně duchovní...* (1788),
*Vzbuzení ku společnému ozbrojení obyvatelů moravských proti
Francouzům (báseň, 1795), Ouplná kniha duchovních Písní kato-
lických k veřejné a k domácí pobožnosti* (1801), *Muza Moravská
v patero odděleních obsahující duchovní, mravní, polní, vesko-ob-
čanské a staro-vlastenské hanácké písně Skládatelů vlastenských,
k prospěchu a vzdělání moravských Vlastenců* (Složená od Jozefa
Heřmana Galaše... V pořádek slušný uvedená, zde onde poopra-
vená, rozmnožená... od Krajana a Spolu-školníka Skládatele...,

I-II, 1813 a 1825), *Orthografia neb Pravidla Pravopisebnosti
Moravsko-Slovanské řeči* (1820) a další.

Rytmovní modlitbičky

Když slunce zachází

Svíce denní již nám hasne,
O ty vnitřní světlo jasné,
Jezu Kriste! zůstaň s námi,
Ať zlý škůdce nás nemámí.

V soumrak při rozsvěcování světla

V stínu smrti zde sedíme –
Světlu tvému se těšíme!
O Kriste, světlo všech lidí,
Dejž! ať tě má duše vidí.
Rozsvět světlo rozumnosti,
Bych se choval v počestnosti –
A vážně ten večer celý,
Byť poslední, byl veselý.

Krátká rytmovní modlitbička

Šaty svláčeje

Nyní šaty z sebe svláčím,
Den po dni blíž k hrobu kráčím,
O kyž duch můj tělo slože
V ruce tvé se vznese, Bože.

Amen.

(Ouplná kniha duchovních Písní katolických
k veřejné a k domácí pobožnosti)

František Vosedálek

Vlastně František Vodseďálek

1762 Nová Ves u Vysokého nad Jizerou – 1843 Nová Ves v Pod-
krkonoší. Vyučený krejčí, který si přilepšoval ševcovinou, lidový
písmák (až jako sedmačtyřicetiletý se sám podle bible naučil číst),

režisér, zakladatel Selského divadla na Semilsku. „Do roku 1813 napsal hry *Mojžíš, Tobíáš, a v roce 1813 Novou komedii o Davidovi*; potom následovaly hry, jejichž pořadí neznáme: *Daniel, Nová komedie o svatém Petru a Pavlu údajně z roku 1816 a ze stejného roku pocházející Nová komedie o Libuši*“ (L. Sochorová). — Některé texty se zachovaly v opisech Vocaďálkova souseda Josefa Poloprutského (1819–1878) zvaného „Písák“.

Píseň zapuzené královny

Ach v ouskosti převeliké,
Které na mně přišli,
Vilili sou svou zlost na mně
Jak lačné násili,
Obrátila se fortuna,
Zašla ode mně koruna,
Jsem dost pro malou příčinu
Království zbavená.
Odjala ceptrum z mé ruky
Fortuna nešťastná,
Nastala marnost ve světě,
Kam si mne přivedla,
Kam já se nyní obrátím,
Kde najdu potěšení,
Padněte vy na mně, hory,
Skrejte mně pod zemi.
Ach hory nechtějí padnout,
Co dál činit budu,
Bohové mne opustili,
Kde pak pomoc najdu,
Teď se na lesy obrátím,
Se zvířaty polními,
Tam bude moje bydlení,
Až tam vezmu skončení.

(Ester)

Antonín Josef Zíma

Příjmení má také varianty Zýma nebo Zima
1763 Tábor – 1832 Praha. Povoláním knihtiskař. Vydal: *Na věčnou památku jazyka českého obětoval... (verše, bez vnošení), Karel Devienzo z Londonu, a Slečna Amálie Florentynská aneb Podivné jest Člověka Štěstí (Krásný morál k napravení srdcí a obveselení myslí..., 1782), Oldřich a Božena (Vlastenská původní či-*

nohra v pěti jednáních, 1789), Tharsya z Tyru (Původní činohra ve čtveru jednání..., 1792) a jiné.

Znamení vlastenské vděčnosti, na den prvního provozování české hry na Pražském novoměstském divadle dne 8. července 1786

Slyš, Chasone, slavný vůdce,
K čemu mě láska nutí.
Pravá povinnost vlastence
Jest myslí mé pohnutí,
Že musím citaru vzít,
Zpívati chvály samé.
Zdaž o Troji, či o Římu,
Není mně povědomé.

Před mýma já dvě znamení
Vidím očima státi;
Lva českého, jak se klaní,
Nad ním orla létati.
Ej, orla, díím císařského —
Bohové všichni, jděte,
Slávu Josefa Velkého
Mezi národy hlaste!

Proto, že miluje vlastence,
Učené v zemi lidi
Nenechá zajít v zahálce,
Z tuposti lid vyvedí.
Sám příkladem svým předchází,
Průchod kazí sprostnosti,
Všemožné Čechům nadchází,
By je vyved z temnosti.

Ej, povstaň, Minervo česká,
Vezmi brnění svoje,
Nebo již Milost císařská
Vzkřísila syny tvoje.
Stan libý se již otvírá,
Zpěvopanny zpívají,
Co moudrého k nim se ubírá,
Svou povinnost konají.

Hle, což od času dávného
Nikdy neviděl's, Čechu,
Teď již jistě, ne bez svého,

Dnes spatřuješ prospěchu.
Pán země má o tě starost,
Bys nejenom chléb svůj měl,
Ale chce, bys, mající ctnost,
Nad cizí národ se skvěl.

K tomu ti dost dopomáhá
Skrz své vlastní prostředky.
Těž skrz vlastenců spomáhá
Mnohých věrných nálezky.
Ó Thalíe, s vlastenci
Zpívejte již vesele,
Že jazyk s časy zlatými
Nazpět přichází k síle.

Povstává láska, horlivost,
Jak za Karla Čtvrtého.
Protož již vlastenců vděčnost
Slaví mocnáře svého.
Ó, jak's šťastný v předsevzetí,
Antongu, vlastenče slavný,
Jak's v své předešlé dal znáti,
Buď vždy vlasti své vděčný.

Chval mocnáře velikého,
Jenž Ti popřál milosti,
Bys moh' české hry dle svého
Hrát zdání a líbosti.
Slavtež Josefa Velkého,
Národe, bohové všichni,
Ať paměť nesmrtelného
Zůstane v mysli vždycky.

(Vytištěno v Praze J. Tomáše Hoechenbergra písmením)

Anonym

Možná „jakýsi Svoboda“ — podle vzpomínek Jeníka z Bratřic syn kostelníka od sv. Havla v Praze, herec českého Vlastenského divadla na Novém Městě (1786–1789), podle A. Jiráskova praotec proslulé herecké rodiny, † 1822 jako režisér divadla Karlova ve Vídni, „jenž, mimochodem řečeno, vášnivě rád pomáhal hasit při požárech“. — „Jedenkrát, aby co nejvíce obecenstva do ‚Boudy‘ přivábil, ohlásil, že zapěje arii o pražských děvčatech. Divadlo bylo proto do posledních prostor naplněné a Svoboda přednesl píseň, která způsobila v Praze nemalou veselost“ (J. Vondráček).

Arie o pražských děvčatech

V našem slavném pražském městě,
To mně, krajánkové, věřte,
Městské dcery, komornice
Honějí módu nejvíce.
Čepčářky, zlataštikérky,
Krepindlářky a fryzérky
Mají oči jak trnky,
Pěkné nohy jak srnky.

Však jsem přece shlédl mnohé,
Že jsou švindlice ubohé.
Nechají se frysírovat,
By jim hnidy nebylo znát.
Pan frysér má dobré časy,
Prodává všeliké vlasy,
Copy pěkně přiváže,
Hnidy chytře přimaže.

Která velký klobouk nosí,
Ta se s ním všady honosí.
Pysky sobě oblizuje,
Že by jedla, ukazuje.
Na kyčle naváže pouše,
Doma komisárek kouše,
Má ubohá švindlice
S příštípkama střevíce.

Nemůže-li šaty mít,
Dá si dlouhý kaput šít,
By přikryla všechny hadry
Sešíváné dohromady.
U sukně má samé třapce,
By škádlila hezký chlapce.
Sešíváné punčochy
Skropenaté od blechy.

Štítí se rozprávět česky,
Že jí to nesluší hezky,
Černou kůži vomaluje,
Prochází se skrz Aleje.
To jsou pravé větrnice,
Nechci o nich zpívat více,
Nestojejí za fajfku
Kuřlavého tabáku.

(Podle opisu J. Vondráčka)

Anonym

— „Za několik dní po přednesení zpěvu Svobodova bylo ohlášeno, že panna Helcová, znamenitá ‚herkyně‘ a spoluzpěvačka divadla, zazpívá zase arii na mladé pražské mužské pohlaví“ (J. Vondráček). „Oznámení to divadlo opět naplnilo, a panna Helcová, dáma nádherná, o mužských zapěla takto:“

* * *

V našem hlavním pražským městě
Máme mužských nazbyt ještě,
Od služeb a oficírů,
Pěkně zrostlých až přes míru;
Lékaře a právomluvce,
Mudrce a hezký kupce,
A studenty jak lusky;
Máme tu hezký mužský.

Však jsou také při nich mnohý,
Věší ostruhy na nohy
A kožené spodky nosí,
Že jezdili, se honosí.
K větší víře nosí proutek,
Jako by jim kůň byl utek,
Věru utek, ubohý;
Teď jen jezdí na holi.

Vesta, ta se na nich skvěje,
Kabát sotva lejtka kreje,
Klobouk podobný k homolce,
Chce se zalíbit svéj holce.
Hlavu nosí jak vlásinka,
V zadu copek jak kosinka,
Pudrují každou dobu
Jejich prázdnou nádobu.

Nedůživí jsou jak šlaci
A hladoví jako mlatci,
Celej den jen převálejí,
Večer jsou v Nové Aleji.
Na zábradlí se sázejí,
Po holkách oči házejí.
Po noci se toulají,
Ponocní je chytají.

Hudba, ta z nich pořád zvučí
A láska z nich větrem fučí.
Grešle v kapse už nemají,
Předc velký páni dělají.
To jsou praví větrníci,
Jak se říkává švindlíci,
Nechci o nich zpívat víc,
Nestojí tak za nic.

(Podle opisu J. Vondráčka)

Anonym

Kramářská písnička obecně známá v předbřeznové době, „pochází spíše z konce 18. stol. než z počátku stol. 19., ale nelze to jednoznačně rozhodnout“ (J. Kafka). Začáteční dva verše si vzal K. H. Mácha jako motto ke své Márince.

Nevěrnost milenky

Nový zpěv

1.

Vale, lásko ošemetná,
Adie, lebe wohl,
Přestává upřímnost všecka:
Denn du bist Falschheit voll.
Dein Herz ist plné hořkosti,
Du bist beze vší starosti,
Es freut mich, dass ich schon bin
Zbaven tvojí zlosti.

2.

Co to za smutnou novinu
Hör' ich zu dieser Stund,
Zajistě jest můj jediný,
Mein allerliebster Mund,
Nein, nein, ich zweifle velice,
Dass er so změnil své srdce,
Wenn er es aber wirklich sey,
Poslechnu jej předce.

3.

Ejhle tedy, podvodnice,
Weiche von mir zurück,
Před oči mně nechod' více,
Suche ich weiter Glück.

Bei mir findest kein milosti,
Ich bin sat tvé bezbožnosti,
Deine grausame Sklaverey
Nemohu dyl snesti.

4.

Nyní sem v světě poznala,
Dass er schon sicher ist,
Mé srdce, co sem dělala,
Dass so erzürnet bist.
Nein, nein, glaube nicht každému,
Ich schenke mein Herz žádnému,
Du bist mein Trost und Freud' allein,
Jenom nevěř všemu.

5.

Nemysli, že sem naveden,
Ich hab es selbst geseh'n,
Neb již byl skoro bílý den,
Sah ich ihn bei dir stehn,
Du mit ihm líbě rozmlouvat,
Er dich wieder hubičkovat,
Und was noch mehr das sag ich nicht,
Darmo si zlost dělat.

6.

Již poznávám, že sem vinna,
Um Gnad will ich bitten,
Neb se to více stát nemá,
Ich werde mich hüten,
Du bist erster a poslední,
Mein Trost a mé potěšení,
Verzeihe mir nur dieses mal
A na mne pohledni.

7.

Líto by mně toho bylo,
Wenn ich dich lieben soll,
Neb kdyby to první bylo,
Sage dir weder Wort,
So geschieht na tisíckrát,
Nein, nein, to se nemůže stát,
Ich hasse dich in Ewigkeit,
Adio, nech mne tak.

(Podle opisu J. Kafky)

Pavel Lakmajer

Učitel v Hosíně (počátkem 90. let 18. stol. zde převzal školu po svém otci), zastával také místo kostelníka a varhaníka. Zachoval se rukopisný zpěvník jeho náboženských a světských písní datovaný 1819.

Kvílím po tobě, hrdličko

Kvílím po tobě, hrdličko, ozvi se kde bydlíš,
považ, ó má holubičko, proč mé srdce trápíš.
Já tě na mysli vždycky mám,
ve dne v noci k tobě volám,
hrdličko má milá,
buď ke mně upřímná.

Stoupil jest Pán Bůh do ráje, neviděl stvoření,
který jest před málem časem bylo učiněný.
Svéma rukama vlastníma
stvořil Evu a Adama,
hrdličko má milá,
buď ke mně upřímná.

Zavolal Adama kde jsi? Já tebe nevidím.
Pane, jsem pod stromem hustým, já se tebe stydím.
Proč se mě stydíš, Adame,
ty jsi stvoření z ruky mé,
proč se mně ukrýváš,
ode mne všechno máš.

Manželku jsem ti učinil, potěšení tobě.
Pane, ženu, kterous mně dal, ta podvedla mě.
Utrhla jablko k jedení
ze stromu zapovězení,
od tebe, můj pane,
nehněvej se na mě.

Povídá sám Pánu Bohu, co Eva dělala.
Z zapovězeného stromu ovoce trhala.
Eva praví podved mě had.
Ach! Co je to přetěžkej pád,
od tebe, můj pane,
nehněvej se na mě.

Nebudte vy tak, manželky, jako je ta byla,
zachovejte poručení nebeského Boha,
mějte pány za své muže,